

Krzysztof Lesiakowski

Ignacy Loga-Sowiński

(1914–1992)

Oplata	Nadawca i jego adres	Uwagi służbowe
z telegramu zł		
dodatek zł	Nr telefonu-telekopisu	Odtelegrafowano
z przył. telef.		dn. g. m.
telekopisem zł		do
Razem zł	TELEGRAM	Podpis
Podpis	Nr 7187 59 dn. 23 g. m. 1540	
Adresat i jego adres	= ZARZĄD OKRĘGOWY ZWIĄZKU ZAWODOWEGO PRACOWNIKÓW HANDLU I SPOŁDZIELCZOŚCI ŚWIERCZEWSKIEGO/54 GŁANSK (poczta)	
Adresat i jego adres	= PLENUM RADY ZAKŁADOWEJ PRZY PP POLCARGO ODDZIAŁ GDYNIA W IMIENIU CZTERYSTU CZŁONKÓW ZZPHS DOMAGA SIĘ USUNIĘCIA LOGI SOWIŃSKIEGO Z ZAJMOWANEGO STANOWISKA PRZEWODNICZĄCEGO ORZZ WSPÓLNIE Z OSOBAMI KTÓRE ZAWIODŁY SZEREGOWYCH CZŁONKÓW ZWIĄZKU I APROBOWAŁY PODWYŻKĘ CEN PODSTAWOWYCH ARTYKUŁÓW YXXXXXX ZYWNOSCIOWYCH I DAC PO NAJMNIEJSZEJ LINII OPORU ,WBREW ZYWOTNYM INTERESOM LUDZI PRACY +	

Portret
gomułkowca

PPT/IT Nr 1020 — 1970

ZG „Ruch” W-wa, 7, 1061-70 — posła, 27.01.71 R. 60 k — 1.0

Ignacy Loga-Sowiński
(1914–1992)

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Krzysztof Lesiakowski

Ignacy Loga-Sowiński
(1914–1992)

Portret
gomuńkowca

Krzysztof Lesiakowski (ORCID: 0000-0002-6176-6064)
– Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny
Instytut Historii, Katedra Historii Polski i Świata po 1945 r.
90-219 Łódź, ul. A. Kamińskiego 27a

RECENZENCI

Marek Dutkiewicz, Janusz Wróbel

REDAKTOR INICJUJĄCY

Natasza Koźbiał

REDAKCJA

Beata Orocka

INDEKS

Krzysztof Lesiakowski

SKŁAD I ŁAMANIE

Tomasz Pietras

KOREKTA TECHNICZNA

Elżbieta Pich

PROJEKT OKŁADKI

Joanna Apanowicz

Materiały wykorzystane na okładce pochodzą ze zbiorów Instytutu Pamięci Narodowej
– Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

© Copyright by Krzysztof Lesiakowski, Łódź 2022
© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2022

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.10501.21.0.M

Ark. wyd. 24,2; ark. druk. 26,625

ISBN 978-83-8220-874-0
e-ISBN 978-83-8220-875-7

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-237 Łódź, ul. Jana Matejki 34A
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. 42 635 55 77

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Wstęp	13
 Rozdział I	
Dzieciństwo i młodość w robotniczej Łodzi (1914–1939)	23
1. Środowisko rodzinne	23
2. Pierwsze kontakty z komunistami	27
3. Aktywista KPP	29
4. Proces sądowy i uwięzienie	33
 Rozdział II	
W sowieckim Białymstoku (1939–1941)	39
1. Epizod z udziałem w obronie Warszawy	39
2. Na sowieckiej służbie	44
 Rozdział III	
Komunistyczna konspiracja w Łodzi (1941–1943)	51
1. Skromne początki	51
2. Budowanie PPR	56
3. Kontrowersje w związku z aresztowaniami w 1943 r.	67
 Rozdział IV	
W kierownictwie konspiracyjnej PPR (1943–1944)	75
1. Zwierzchnik partyjnego wywiadu	75
2. Wobec personalnych i politycznych sporów między liderami partii	86
3. Człowiek Gomułki	93

Rozdział V

Warszawa – Lublin – Warszawa (1944–1945)	109
---	-----

Rozdział VI

Powrót do Łodzi (1945–1948)	123
--	-----

1. Pełnomocnik Rządu Tymczasowego	123
2. Zwierzchnik Komitetu Łódzkiego PPR	127
3. Udział w zaprowadzaniu komunistycznego ładu	141
4. Pozycja w kręgach warszawskich i życie prywatne	160

Rozdział VII

Wobec kryzysu wewnątrz partii w 1948 r.	167
--	-----

1. Sprawa tzw. odchylenia prawicowo-nacjonalistycznego Gomułki	167
2. Presja „internacjonalistów” i porzucenie „Wiesława”	173

Rozdział VIII

Na bocznym torze (1948–1956)	187
---	-----

1. Przewodniczący związków zawodowych we Wrocławiu	187
2. W rozpracowaniu przez „bezpiekę”	194
3. Słuchacz Centralnej Szkoły Partyjnej	219

Rozdział IX

Wielki powrót (1956–1957)	225
--	-----

1. Wobec wystąpień robotniczych i politycznego wrzenia	225
2. W ekipie Gomułki	227

Rozdział X

Gomułkowski aparaczyk (1957–1970)	245
--	-----

1. Bez sprzeciwu wobec polityki „Wiesława”	245
2. Likwidator „październikowego” ożywienia w kręgach robotniczych	265
3. W obliczu walki o następstwo po Gomułce	283
4. W Marcu ‘68	289

Rozdział XI	
Wobec tragedii Grudnia 1970 r.	301
1. Rola podczas rewolty robotniczej w Gdańsku	301
2. Polityczny upadek	316
3. Kwestia odpowiedzialności według Komisji Kruczka	330
Rozdział XII	
U schyłku życia (1971–1992)	337
1. Ambasador PRL w Turcji (1971–1978)	337
2. Ostatnie lata	355
Zakończenie	371
Bibliografia	377
Indeks osobowy	393
Spis zdjęć	403
Ilustracje	405

WYKAZ SKRÓTÓW

AAN	Archiwum Akt Nowych
ADHPRL	Archiwum Dokumentacji Historycznej PRL
AIPN	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej
ANIK	Archiwum Najwyższej Izby Kontroli
AK	Armia Krajowa
AL	Armia Ludowa
AMM	Akta Mieczysława Moczara
APŁ	Archiwum Państwowe w Łodzi
BCh	Bataliony Chłopskie
BU	Biuro Udostępniania
CBKP	Centralne Biuro Komunistów Polski
ChRL	Chińska Republika Ludowa
CKL	Centralny Komitet Ludowy
CKW	Centralny Komitet Wykonawczy
CRZZ	Centralna Rada Związków Zawodowych
FJN	Front Jedności Narodu
FWP	Fundusz Wczasów Pracowniczych
GG	Generalne Gubernatorstwo
GL	Gwardia Ludowa
KC	Komitet Centralny
KD	Komitet Dzielnicowy
KG	Komenda Główna
KŁ	Komitet Łódzki

KP	Komitet Powiatowy
KPP	Komunistyczna Partia Polski
KPZR	Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego
KRN	Krajowa Rada Narodowa
KSR	Konferencja Samorządu Robotniczego
KW	Komitet Wojewódzki
KZMP	Komunistyczny Związek Młodzieży Polskiej
LWP	Ludowe Wojsko Polskie
MBP	Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
MO	Milicja Obywatelska
MON	Ministerstwo Obrony Narodowej
MOPR	Międzynarodowa Organizacja Pomocy Rewolucjonistom
MRN	Miejska Rada Narodowa
MSW	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSZ	Ministerstwo Spraw Zagranicznych
NATO	Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego (ang. <i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
NIK	Najwyższa Izba Kontroli
NKWD	Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych (ros. <i>Narodnyj Komissariat Wnutriennyh Del</i>)
NRD	Niemiecka Republika Demokratyczna
NSZZ	Niezależny Samorządny Związek Zawodowy
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
ORZZ	Okręgowa Rada Związków Zawodowych
PKN	Polski Komitet Narodowy
PKWN	Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
POP	Podstawowa Organizacja Partyjna
PPR	Polska Partia Robotnicza
PPS	Polska Partia Socjalistyczna
PPS-WRN	Polska Partia Socjalistyczna – Wolność, Równość, Niepodległość
PRL	Polska Rzeczpospolita Ludowa

PSL	Polskie Stronnictwo Ludowe
PSP	Polski Sztab Partyzancki
PUBP	Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PZPR	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
RFN	Republika Federalna Niemiec
RJN	Rada Jedności Narodowej
ROA	Rosyjska Armia Wyzwoleńcza (ros. <i>Ruskaja Oswoboditel'naja Armia</i>)
RPPS	Robotnicza Partia Polskich Socjalistów
SB	Służba Bezpieczeństwa
SD	Stronnictwo Demokratyczne
SDKPiL	Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy
SL	Stronnictwo Ludowe
SP	Stronnictwo Pracy
SZP	Służba Zwycięstwu Polski
TW	Tajny współpracownik
UB	Urząd Bezpieczeństwa
UŁ	Uniwersytet Łódzki
USA	Stany Zjednoczone Ameryki (ang. <i>United States of America</i>)
WK	Wojewódzki Komitet
WKP(b)	Wszechrosyjska Komunistyczna Partia (bolszewików)
WKZZ	Wojewódzka Komisja Związków Zawodowych
WP	Wojsko Polskie
WRN	Wojewódzka Rada Narodowa
WUBP	Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
ZBoWiD	Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
ZMS	Związek Młodzieży Socjalistycznej
ZPP	Związek Patriotów Polskich
ZSRS (ZSRR)	Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich/Radzieckich
ZWZ	Związek Walki Zbrojnej

WSTĘP

Biografistyka to ważna część pisarstwa historycznego. Jest ona wyrazem personalistycznej tradycji w historiografii. Biografie jednostkowe znakomicie wspomagają poznanie zjawisk historycznych w skali masowej¹. Walory biografii doceniają też czytelnicy, stąd popularność rozmaitych serii wydawniczych, traktujących o postaciach, które wywarły duży, czasem decydujący, wpływ na bieg wydarzeń. Z tych popularnych w Polsce serii można chociażby wymienić „Biografie Sławnych Ludzi”, drukowaną od lat siedemdziesiątych XX w. przez Państwowy Instytut Wydawniczy. Obok niewątpliwie dużych walorów poznawczych, co zapewniali uznani autorzy – polscy i zagraniczni, książki miały atrakcyjną formę edytorską, nie można się więc dziwić, że były rozchwytywane. Równie wartościowa była seria biograficzna firmowana przez oficynę wydawniczą Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. W tym wypadku autorami byli wyłącznie Polacy, ale spectrum postaci, które zostało przybliżone polskiemu czytelnikowi, było szerokie – różne części świata i różne epoki. Nie sposób także pominąć „Wielkich biografii”, które są firmowane przez uznanego edytora, jakim jest Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Powodzenie tych serii zachęcało autorów do przygotowywania kolejnych biografii, które zwykle znajdowały wydawców i czytelników. Autorzy tych książek zawsze usiłowali wykazywać, że postać przez nich opisywana w sposób istotny oddziaływała na proces dziejowy. Biografowie pochylali się zatem nad czołowymi politykami, znakomitymi żołnierzami, naukowcami, ludźmi kultury, wybitnymi sportowcami i reprezentantami wielu innych dziedzin i specjalności. Współcześnie krąg osób badanych ulega znacznemu poszerzeniu, swoistemu zdemokratyzowaniu, poprzez zainteresowanie się osobami czy

---

¹ T. Kulak, *Biografistyka a badanie kultury politycznej*, [w:] *Dzieje kultury politycznej w Polsce od schyłku XIX w. do roku 1939. Materiały sympozjum*, red. R. Wapiński, Gdańsk 1981, s. 15, 18.

zbiorowościami wcześniej nieobecnyymi w historiografii. W opracowaniach biograficznych zawsze jednak chodzi o wydobyć z przeszłości konkretnej jednostki (w przypadku biografii zbiorowej – grupy osób) i pokazania historii przez pryzmat „dziejowej indywidualności oraz jej miejsce i rolę w historii”².

Podobny cel przyświeca też autorowi poniższego opracowania, traktującego o Ignacym Łodze-Sowińskim, polityku komunistycznym okresu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL). Trzeba od razu jednak zaznaczyć, że wyzwanie było trudne, z uwagi na to, co o bohaterze książki powiedział Stefan Kisielewski, uznany pisarz, publicysta, muzyk i krytyk muzyczny, ale także uważny obserwator mechanizmów funkcjonowania reżimu komunistycznego. W swoim głośnym *Abecadle Kisiela* napisał niewiele, ale w sposób, który mógłby niejednego autora zniechęcić do studiowania drogi życiowej Logi:

[...] jak byłem w Sejmie [1957–1965 – przyp. KL], to się mówiło, że jednostka nudy to jest jedna loga. Myślę, że to typowy człowiek niezdolny, konformista absolutny, oddany [Władysławowi] Gomułce całkowicie. Tam był taki [Ryszard] Strzelecki, właśnie Loga-Sowiński, [Zenon] Kliszko... Chociaż Kliszko był wybitniejszy trochę, drapieżniejszy. A ten Loga bez wyrazu. Miernota³.

Tego rodzaju osąd niekoniecznie jednak musi zniechęcać. Warto jednak zauważyć, że takie podejście mogą bez zastrzeżeń zaakceptować tylko osoby łatwo przyjmujące cudzy punkt widzenia. Dla tych bardziej krytycznych i poszukujących własnych ocen tak surowa opinia może wręcz stanowić ciekawe wyzwanie intelektualne, którego celem jest wypracowanie własnego stanowiska. Tylko uważna analiza literatury i źródeł historycznych powinna stanowić podstawę do wyrażenia wartościujących sądów, a nie syntetyczna opinia, nawet wyartykułowana przez osobę o dużym autorytecie.

Celem poniższego opracowania jest poznanie meandrow życia Logi-Sowińskiego (po wojnie znanego też pod okupacyjnym pseudonimem „Ignac”/„Ignas”), a przede wszystkim ukazanie jego osoby nie w statycznym ujęciu, właściwym hasłom słownikowo-encyklopedycznym, ale w różnych wymiarach i uwikłaniach, a przede wszystkim głęboko osadzonej w wydarzeniach właściwych dla opisywanych epok (okres międzywojenny, II wojna światowa,

---

² L. Zaszkilniak, *Trudności biograficznego badania albo jak za drzewami zobaczyć las?*, [w:] *Biografistyka we współczesnych badaniach historycznych. Teoria i praktyka*, red. J. Kolbuszewska, R. Stobiecki, Łódź 2017, s. 28.

³ S. Kisielewski, *Abecadło Kisiela*, Warszawa 1990, s. 60–61.

różne fazy Polski Ludowej). Takie spojrzenie powinno pozwolić odpowiedzieć na pytanie, na ile Loga-Sowiński był twórczy w swoim działaniu, a na ile tylko był wykonawcą cudzych koncepcji. A to winno prowadzić do pytań o to, w co wierzył, czy był skłonny do kompromisu politycznego i z kim wiązał swoje nadzieje polityczne. Nie ulega wątpliwości, że był osobą oddaną Gomułce, co pod koniec życia wyraził słowami: „Razem z Władysławem Gomułką podążaliśmy wspólną drogą przez ponad pół wieku w walce o lepsze jutro ludzi pracy w Polsce”⁴. Choć słowa te brzmią prawie jak wyznanie spełnionego małżonka z okazji „złotych godów”, to warto się nad nimi zastanowić. Należy poszukać źródeł tej rzadkiej przecież w polityce stałości w postrzeganiu swojego zwierzchnika – mówiąc słowami przywoływanego przed chwilą Stefana Kisielewskiego – „Szefa”⁵. Poza tym warto też zadać pytanie: czy lojalność zawsze musiała oznaczać pełną zgodność?

Dla autora dodatkową zachętą do zajęcia się biografią Logi-Sowińskiego był fakt, że był on łódzianinem (choć nie z urodzenia). Razem z Władysławem Bieńkowskim, Zenonem Kliszką, Marianem Spychalskim, a także Mieczysławem Moczarem tworzyli oni nieformalną łódzką grupę w ekipie Gomułki⁶. Wydaje się, że w rządzącej partii nie było innej grupy działaczy złączonych miejscem pochodzenia, do czasu pojawienia się śląskiej ekipy przy Edwardzie Gierku. Inna sprawa to pytanie, czy miasto Łódź skorzystało na tej silnej reprezentacji.

Przechodząc do spraw o charakterze metodologicznym, należy się zastanowić, czym jest biografia. Najprostsza odpowiedź na to pytanie jest krótka i sprowadza się do stwierdzenia, że jest to „tyle co życiorys, faktograficzny i psychologiczny zapis żywota, a ściślej opis kolei życia określonej postaci”⁷. Rozszerzoną rekonstrukcję życiorysu można byłoby uznać za tzw. biografię czystą. Takie podejście należy jednak uznać za zbyt zawężające możliwości

---

⁴ I. Loga-Sowiński, *Nasza przyjaźń zrodziła się w walce*, [w:] Władysław Gomułka we wspomnieniach, red. B. Syzdek, Lublin 1989, s. 35.

⁵ „Szef był wszystkim po trochu i różnie się to w nim przesypywało i układało. Z jednej strony wyuczył się marksizmu jak chłop religii, z drugiej cenił ekonomię, może dlatego, że wiedział o niej za mało, z trzeciej zaś był patriotą, czuł narodową wspólność, jak prawdziwy Polak nie ufał w głębi duszy ani Niemcom, ani Rosjanom”. Zob. S. Kisielewski, *Widziane z góry*, Warszawa 1989, s. 37. Należy pamiętać, że cytowana publikacja to powieść, a zatem pierwszeństwo w niej ma fikcja literacka, choć nie sposób oprzeć się wrażeniu, że Kisielewski inspirował się epoką gomułkowską.

⁶ E. Syzdek, B. Syzdek, *Cena władzy zależnej: (szkice do portretów znanych i mniej znanych polityków Polski Ludowej)*, Warszawa 2001, s. 131.

⁷ T. Łepkowski, *Biografistyka – żywotność, tradycjonalizm, nowoczesność*, „Kwartalnik Historyczny” 1975, nr 1, s. 103.

poznawcze, a zwłaszcza interpretacyjne. Stąd celem poniższej biografii nie było zbudowanie rozszerzonego kalendarium wydarzeń z życia Logi-Sowińskiego, lecz spojrzenie na opisywane okresy historyczne – dwudziestolecie międzywojenne, lata II wojny światowej, Polskę po 1944/45 r. – przez pryzmat losów i kariery politycznej badanej postaci. Przecież Loga funkcjonował w określonym, stale zmieniającym się otoczeniu, które w mniejszym czy większym stopniu kształtował swoimi działaniami, ale sam także był przedmiotem oddziaływania z zewnątrz. Ogólnym zamierzeniem autora było wyjście poza tradycyjne spojrzenie na biografię, nawet tę osadzoną w szerokim kontekście historycznym, i zbliżenie się do modelu biografii pretekstowej, a zatem takiej, która pokazuje epokę przez pryzmat Logi-Sowińskiego⁸. Przedstawiana rzeczywistość powinna być przesiąknięta jego osobistym spojrzeniem i działaniem.

Nie ma jednak prostego i jednego klucza, jak taką biografię opracować. Z banalnego stwierdzenia, iż każda jednostka jest inna, wypływa poważna konsekwencja, że opracowując biografię, zawsze będziemy mieć do czynienia z odmiennością badanych postaci i wielością wymiarów ich funkcjonowania⁹. Emanuel Rostworowski napisał kiedyś, że możliwości swobody twórczej biografą są zawężone do wyboru postaci, bo potem bieg życia tej postaci, środowisko, w jakim funkcjonowała, narzuca historykowi kwestionariusz pytań badawczych¹⁰. W efekcie powzięty zamiar przygotowania biografii integralnej, a zatem takiej, która ujmowałaby badaną postać przez pryzmat nie tylko środowiska politycznego, w którym ona funkcjonowała, ale także z uwzględnieniem np. stanów psychologicznych, medycznych czy poziomu życia materialnego, może nie być możliwy do wykonania z uwagi na pozostałą po danej postaci spuściznę źródłową. Z tego wynika, że biografia może być niedoskonała, w tym sensie, że badana postać miała większe osiągnięcia, niż badacz był w stanie źródłowo potwierdzić. Istnieje też zagrożenie, że próba rekonstruowania postaci, a zwłaszcza jej życia wewnętrznego, może doprowadzić do „zejścia na śliskie pogranicze nauki i sztuki, dziedzin odtwarzania i wytwarzania”¹¹.

W przypadku każdego tematu, ale w odniesieniu do biografii szczególnie, autor staje przed problemem swoistego zapanowania nad postacią z przeszłości, którą się w jakiejś mierze ożywiło, i nad własnym do niej stosunkiem.

⁸ Tamże, s. 105.

⁹ *Biografistyka dziejów najnowszych*, „Dzieje Najnowsze” 1973, nr 3, s. 167.

¹⁰ E. Rostworowski, *Biografia, biogram, historia grup i pokoleń*, „Kwartalnik Historyczny” 1973, nr 2, s. 355.

¹¹ Tamże, s. 354.

Wiele lat temu zwracał uwagę na ten fakt Andrzej Feliks Grabski: „Jeżeli historykowi udaje się ożywić swoim piórem jakąś postać z przeszłości, jakże trudno przychodzi mu panować nad własnym do niej stosunkiem”¹². Pamiętając jednak, że biografia to przedłużenie obecności w świadomości społecznej, w przypadku polskiej historiografii należy ze szczególną starannością ważyć wypowiedzane o tej postaci sądy i opinie. Konieczne jest także szukanie odpowiedniego języka, wszak nie może to być język partyjnej nowomowy, którym posługiwał się w oficjalnych wypowiedziach bohater poniższego opracowania. Pewnym ułatwieniem w tym względzie było jednak to, że od okresu, w którym Loga-Sowiński odgrywał najbardziej znaczącą rolę, zakończonego na przełomie 1970 i 1971 r., upłynęło już ponad pół wieku. Historyk zyskał w ten sposób konieczny w poważnych badaniach dystans czasowy. Sprawy, którymi zajmowała się opisywana postać, w zasadzie straciły aktualność. Nie istnieje już bezpośrednie ciśnienie ze strony świata zewnętrznego, głównie bieżącej polityki. Nieco łatwiej powinno więc przychodzić sformułowanie wyważonych ocen działalności Logi. Choć oczywiście w kwestii ich obiektywizmu zawsze można prowadzić dyskusję.

Przygotowywanie biografii wymaga wyjątkowo dużego wysiłku. Wynika to z tego, że osoba opisywana zwykle żyła w kilku okresach dziejów, z których każdy ma swoją specyfikę, i w związku z tym badacz musi się w nie zagłębić. Nie wystarczy przecież skupić się na jednym etapie życia – w przypadku Logi-Sowińskiego np. tylko na okresie II wojny światowej. Podobnie rzecz się ma z kwerendą biblioteczną i archiwalną. Aby stworzyć biografię, bardzo drobne informacje trzeba czasem wyłuskiwać z publikacji i zespołów dokumentów formalnie odległych od tematu wiodącego. Biografia to rodzaj mozaiki ułożonej z drobnych elementów, które należy mozolnie wyszukiwać, a następnie łączyć w logiczną całość, przenikniętą określoną wizją. Wtedy wspomniane detale powinny odpowiednio wybrzmieć.

Podstawową bazę źródłową opracowania stanowiły akta archiwalne przechowywane w Archiwum Akt Nowych (AAN) w Warszawie, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (AIPN) w Warszawie i niektórych jego oddziałach, Archiwum Państwowym w Łodzi (APŁ) czy Archiwum Dokumentacji Historycznej PRL¹³. Były to bardzo różne materiały, od akt osobowych,

¹² *Biografistyka dziejów najnowszych...*, s. 162.

¹³ W tym wypadku ograniczenia związane z pandemią COVID-19 uniemożliwiły bezpośrednio dotarcie do materiałów po Ignacym Łodze-Sowińskim. W związku z tym nieoceniona była pomoc prof. Eryka Krasuckiego, który podzielił się posiadanymi nieopublikowanymi wspomnieniami „Ignaca”, znajdującymi się w zbiorach Archiwum Dokumentacji Historycznej. Za okazaną pomoc bardzo dziękuję.

relacji z działalnością, po dokumentację obrazującą funkcjonowanie instytucji, z którymi związany był Loga-Sowiński. Nie zabrakło także materiałów wytworzonych przez polski aparat bezpieczeństwa, który od końca lat czterdziestych do połowy lat pięćdziesiątych XX w. prowadził np. sprawę „Atleta”, w ramach której rozpracowywano „Ignaca”. Lista przebadanych archiwów mogłaby być oczywiście dłuższa, lecz na przeszkodzie stanęły względy obiektywne. Archiwalia rosyjskie obecnie nie są dostępne dla polskich badaczy. Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych (wszak w latach 1971–1977 Loga był ambasadorem w Turcji) było szczelnie zamknięte z powodu pandemii COVID-19. Wydaje się, że inne wykonane kwerendy pozwoliły jednak zminimalizować te braki. Wykorzystano chociażby artykuł rosyjskiego historyka, który w oparciu o materiały z archiwów rosyjskich pisał o sytuacji w Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR), czy publikacje Mirosława Szumiło, który badał archiwa rosyjskie¹⁴. Natomiast akta polskiego Attachatu Wojskowego (udostępnione przez AIPN) pozwoliły się zorientować w poczynaniach polskich dyplomatów w Ankarze, w tym i ambasadora Logi-Sowińskiego.

Należy wspomnieć, że wykorzystano także inne materiały o charakterze archiwalnym – przykładowo z zasobu łódzkiego Muzeum Tradycji Niepodległościowych czy Najwyższej Izby Kontroli w Warszawie. Istotne były także zbiory własne autora, który w przeszłości miał dostęp do ciekawej dokumentacji znajdującej w rękach osób prywatnych. Z całą pewnością wzbogacają one wiedzę o Łodzie-Sowińskim, zwłaszcza w odniesieniu do lat konspiracji w Łodzi w czasie II wojny światowej (1941–1943) i okresu stalinizmu.

Z wykorzystanej literatury przedmiotu jako wyjątkowo cenną należy wymienić biografię Romana Zambrowskiego, autorstwa wspomnianego Mirosława Szumiło. Przez blisko dwadzieścia lat kariera tego polityka biegła równoległe z karierą Logi (choć czasem na innych poziomach), w innych momentach ich losy się zazębiały, ale nie zabrakło także chwil, gdy się przecinały i zderzały. Oczywiście przydatna była biografia Jakuba Bermana napisana przez Annę Sobór-Świdorską. W tym wypadku istnieje jednak dużo mniej punktów stycznych między opisywanymi postaciami. Pewne szczególności i odrębne spojrzenie na postać Logi-Sowińskiego wniosła książka Michała Przeperskiego o Mieczysławie F. Rakowskim, który często od „Ignaca”

---

¹⁴ W. Bołodyrew, *Wnutriennaja borba w Polsce i ochładzanie sowietycko-kitajskich otnoszenij w końcu 1950-tych godow*, „Almanach Historyczny” 2016, t. 18; M. Szumiło, *Konflikty w kierownictwie PZPR w świetle dokumentów sowieckich z 1969 r. Przyczynek do upadku ekipy Władysława Gomułki*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2017, nr 2.

dowiadawał się o różnych wewnątrzpartyjnych sprawach¹⁵. Natomiast nad biografiami Władysława Gomułki, z którym Loga współpracował, a także – mimo pewnych problemów – przed długie lata się przyjaźnił, zaważyła ich przestarzałość, zwłaszcza w sferze interpretacji (chodzi o opracowania powstałe przed 1989 r.). Także nowsze opracowania o Gomułce należy ocenić krytycznie¹⁶.

Do tego trzeba dodać monografię traktującą o wydarzeniach historycznych, w których brał udział Loga. Przykładowo, pisząc o okresie okupacji, szeroko korzystano z książki o Polskiej Partii Robotniczej (PPR) Piotra Gontarczyka, a podczas omawiania stalinowskiej próby rozprawy z tzw. gomułkowszczyzną nie sposób było nie skorzystać z monumentalnej książki Roberta Spałka. Bardzo pomocne były też monografie Jerzego Eislera o Marcu 1968 r. czy Grudniu 1970¹⁷. Poza tym na potrzeby łódzkich wątków w biografii Logi-Sowińskiego wykorzystano także niepublikowaną pracę magisterską Pawła Wnuka¹⁸.

Dla opracowań o charakterze biograficznym zawsze bardzo duże znaczenie mają wszelkie źródła wspomnieniowe. Tak samo było i w przypadku książki o Lodzie. Z listy wykorzystanych pamiętników należy wymienić zwłaszcza te napisane przez Gomułkę i opublikowane w 1992 r. Z uwagi na współpracę w okresie wojny (a także po jej zakończeniu), o Lodzie-Sowińskim „Wiesław” wspominał bardzo często. Warto jednak pamiętać, że w opublikowanej wersji pewne fragmenty zostały pominięte¹⁹. Na życzenie rodziny Gomułki w jego pamiętnikach nie znalazły się urywki dotyczące żyjących wtedy jeszcze i zaprzyjaźnionych z rodziną „Wiesława” osób. „Głównie Spychalskiego, Logi-Sowińskiego. Nie były to pochlebne o nich opinie”²⁰. O jakie kwestie

¹⁵ M. Szumiło, *Roman Zambrowski 1909–1977. Studium z dziejów elity komunistycznej w Polsce*, Warszawa 2014; A. Sobór-Świdorska, *Jakub Berman. Biografia komunisty*, Warszawa 2009; M. Przeperski, *Mieczysław F. Rakowski. Biografia polityczna*, Warszawa 2021.

¹⁶ M.E. Ożóg, *Władysław Gomułka. Biografia polityczna*, t. I, Warszawa 1989; A. Werblan, *Władysław Gomułka. Sekretarz Generalny PPR*, Warszawa 1988; A. Prażmowska, *Władysław Gomułka*, Warszawa 2016; P. Gajdziński, *Gomułka. Dyktatura ciemniaków*, Poznań 2017.

¹⁷ P. Gontarczyk, *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy 1941–1944*, Warszawa 2014; R. Spałek, *Komuniści przeciwko komunistom. Poszukiwanie wroga wewnętrznego w kierownictwie partii komunistycznej w Polsce w latach 1948–1956*, Warszawa 2014; J. Eisler, *Grudzień 1970. Geneza. Przebieg. Konsekwencje*, Warszawa 2000; J. Eisler, *Polski rok 1968*, Warszawa 2006.

¹⁸ P. Wnuk, *Działalność polityczna Ignacego Logi-Sowińskiego (do 1948 r.)*, Łódź 2010 [praca magisterska przechowywana w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego].

¹⁹ W. Gomułka, *Pamiętniki*, t. II, Warszawa 1994.

²⁰ A. Werblan, *Polska Ludowa. Postscriptum. Rozmawia Robert Walenciak*, Warszawa 2019, s. 370.

chodziło, można się jedynie domyślać – może o powiązania wojenne „Ignaca” z wywiadem sowieckim, jego postawę po 1948 r. czy w grudniu 1970 r. Jeśli chodzi o inne publikacje wspomnieniowe lub zbiory relacji, wartościowe w kontekście przygotowywania biografii Logi, to z całą pewnością należy tu odnotować słynny tom relacji w opracowaniu Teresy Torańskiej²¹. Wiele razy cytowano także memuary autorstwa Mieczysława F. Rakowskiego. Ich treść jest mocno nasycona ironią pod adresem Logi. W pierwszym tomie pojawia się wprawdzie dość neutralna opinia: „Loga-Sowiński, który powrócił do władzy wraz z Gomułką, to swój chłop. Darzy mnie sympatią, a ja ją odwzajemniam. Z nim można rozmawiać swobodnie, bez zahamowania. Nie jest to żaden orzeł, ale czy każdy członek Biura Politycznego musi być orłem? Jest porządnym, skromnym towarzyszem”²². Jednak w kolejnych tomach będzie już coraz więcej sarkazmu, który wprawdzie nadaje informacjom o Lodzie specyficzny rys, a może nawet koloryt („Ten prochu nie wymyśli, ale przyjazny ludziom”)²³. Ale jednocześnie rodzi się pytanie o obiektywność sądów Rakowskiego. Które jednak pamiętniki nie są nasycone subiektywizmem?

Poniższe opracowanie trudno sobie wyobrazić bez szerokiego wykorzystania dostępnych wydawnictw źródłowych. Utrudnienia w dostępie do archiwów wymagały uważnego przebadania jak największej liczby edycji źródeł. Doceniając, a wręcz podkreślając wartość tych publikacji, w pierwszym rzędzie należy wymienić tomy materiałów partyjnych odnoszących się do lat czterdziestych XX w. w opracowaniu Aleksandra Kochańskiego oraz badaczy z Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, pokazujących funkcjonowanie centrum władzy w latach 1956–1970 czy kulisy polityczne Grudnia 1970 r.²⁴ Odnotowania wymagają także kolejne edycje z serii *Polskie dokumenty dyplomatyczne*.

Dopełnieniem bazy źródłowej była prasa – gazety sprzed 1939, ale i po 1989 r. Przede wszystkim jednak była to prasa z okresu PRL, mocno naznaczona piętnem cenzury. Nie rozwijając tego wątku, należy jednak powiedzieć, że i tak jej przydatność była znaczna. Choćby teksty z „Głosu Pracy”,

²¹ T. Torańska, *Oni*, Warszawa 1989.

²² M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1958–1962*, Warszawa 1998, s. 80.

²³ M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1963–1966*, Warszawa 1998, s. 179.

²⁴ *Protokoły posiedzeń Biura Politycznego KC PPR 1947–1948*, opr. A. Kochański, Warszawa 2002; *Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia plenarnego Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej 31 sierpnia – 3 września 1948 r.*, opr. A. Kochański, Warszawa 1998; *Centrum władzy. Protokoły posiedzeń kierownictwa PZPR. Wybór z lat 1949–1970*, opr. A. Dudek, A. Kochański, K. Persak, Warszawa 2000; *Tajne dokumenty Biura Politycznego. Grudzień 1970*, opr. P. Domański, Londyn 1991.

codziennego pisma Centralnej Rady Związków Zawodowych (CRZZ), którą w latach 1956–1971 kierował Loga-Sowiński, pozwalały przybliżyć podstawową faktografię ukazującą ten wątek w jego biografii. Akta archiwalne Centralnej Rady nie są bowiem dostępne.

Przeprowadzone kwerendy archiwalne i biblioteczne oraz materiały własne autora pozwoliły zgromadzić duży zasób informacji obrazujących drogę życiową, a przede wszystkim karierę polityczną Logi-Sowińskiego. Materiał ten został odpowiednio usystematyzowany i przedstawiony w dwunastu kolejnych rozdziałach. Każdy z nich traktuje o ważnym okresie w biografii opisywanej osoby. Układ chronologiczno-problemowy w najpełniejszy sposób pozwalał przybliżyć meandry życia tej postaci.

Na koniec wypada zaznaczyć, że niniejsze opracowanie ukazuje biografię Logi-Sowińskiego we wszystkich jej wymiarach. Z uwagi na fakt, że w pierwszym rządzie był on aktywnym politykiem, najwięcej uwagi poświęcono właśnie tego rodzaju wątkom. To one decydowały o tym, jak był postrzegany i jak dziś jest wspominany. Informacje o jego życiu prywatnym, choćby z uwagi na niewielki zasób wiarygodnych danych, musiały być ograniczone. Mimo to udało się i te kwestie częściowo podjąć. Należy się jednak liczyć z tym, że niektóre zagadnienia, także te dotyczące kariery politycznej „Ignaca”, będą wymagały dalszych badań.

Warto jeszcze dodać jedną uwagę natury technicznej. Na kartach opracowania pojawia się sporo różnych postaci. W założeniu, przy pierwszym wystąpieniu każda osoba powinna posiadać pełne personalia (imię i nazwisko), przy kolejnym – tylko nazwisko. Niekiedy jednak nie udało się ustalić imienia (względnie rozwinąć inicjału). Poza tym, ze względów stylistycznych, aby uniknąć zbyt częstego powtarzania nazwiska bohatera poniższej książki, zamiennie stosowano okupacyjny pseudonim Logi-Sowińskiego – „Ignac”. Podobnie rzecz się miała z Władysławem Gomułką („Wiesław”) czy Bolesławem Bierutem („Tomasz”).